

УДК 821.161.2.09“19”:811.161.2’37

ПОВТОР ЯК СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНА ДОМІНАНТА У ТВОРЧОСТІ ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА

Мельник Л.Б.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано повтор як стилістичну фігуру, що увиразнює поетичне мовлення Олега Ольжича. Дослідження засвідчує, що поезія митця насичена повторами різних видів – лексичним, фонетичним, синтаксичним. Такий багаторівневий повтор є семантико-стилістичною домінантою у творах поета. Відповідно, він має композиційну, номінативно-експресивну та архітектонічну функції. Це дозволяє осмислити світовідчуття Ольжича, зокрема державницькі ідеї цього представника української еміграції.

Ключові слова: когезія, повтор, емотивна семантика, семантико-стилістична домінанта, опорні слова-концепти, домінантні тематичні поля, мовно-естетичний знак, ідіостиль Ольжича, фоносимволіка, звуконаслідувальні слова, поет-неокласик.

Постановка проблеми. Текст як структурно-сміслові цілі сьогодні є предметом вивчення багатьох напрямків лінгвістики. Аналіз тексту спрямований на виявлення базових принципів, які роблять текст зв'язним. У поняття зв'язності тексту (когезії) входять різні типи відношень компонентів тексту, серед яких головним є повтор.

У лінгвістичній літературі повтор розглядається в різних аспектах: О. Потєбня наголошував

на тому, що «збільшення частоти вживання того самого слова дає нове значення, об'єктивне або суб'єктивне» [6, с. 552], а О. Шахматов пов'язував явище повтору з вираженням граматичної семантики, зауважуючи, що повторенням слів у мові можна виражати підсилювальні підвиди недоконаного і доконаного виду.

Сучасне мовознавство тлумачить цей термін як «фігуру мови, що полягає у дво- або кількаразовому використанні в межах контексту в певній

послідовності тотожних чи подібних (як у формальному, так і в семантичному аспектах) звуків, слів або їх частин, синтаксичних конструкцій, ужитих компактно або дистантно, для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображального ефекту» [9, с. 496].

Повтор як стилістична фігура часто зустрічається не лише в поезії, а й у прозі. Він може виконувати різні семантико-стилістичні функції: акцентування найістотнішого в описуваних подіях («Тобі присвячую я літ своїх світання, **Весну думок, весну свого кохання**» – М. Вінграновський), зв'язок фрагментів тексту в єдине ціле («Хотілося тільки сидіти й слухати ту мішанину з нудьги, одчаю, злості й суму, яка тяжко давила груди й сковувала тіло якоюсь **байдужістю й млявістю**. Вмить щось голосно й твердо застукало. Максим **байдуже** одвів голову від стінки...») – В. Шевчук) чи вираження емотивної семантики («Скучив за степом, **скучив** за лугом, скучив за ставом, **скучив** за гаєм, **скучив** за сином, **скучив** за другом, **скучив** за матір'ю, за рідним краєм!» – В. Стус).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як засіб посилення емоційності та експресивності оповіді широко вживав у своїй творчості стилістичні повтори й Олег Ольжич. Взагалі, мовою цього представника української еміграції виявляє сенс його буття, засвідчує державницькі ідеї, якими просякнута вся поетична спадщина митця. На цьому наголошували і дослідники мовотворчості Олега Ольжича – Світлана Єрмоленко [2], Марія Пентилюк [10], Людмила Бублейник [1]. Остання, наприклад, зазначала, що «вишуканість і витонченість словесних образів у О. Ольжича втілюється в класичну ясну і строгу форму, яка входить у контекст кращих зразків української поезії» [1].

Мета цієї статті – визначити особливості реалізації текстотвірного потенціалу повтору як семантико-стилістичної домінанти у поезії О. Ольжича.

Виклад основного матеріалу. Олег Ольжич належав до покоління першої еміграційної хвилі, яке зуміло не тільки зберегти, а й примножити українську культуру за кордоном, коли на так званій материковій Україні найкращі традиції українського народу руйнувались репресіями, голодомором, добре продуманими «реформами». Усією своєю творчістю Ольжич прагнув утвердити героїчний світогляд, пропагував думку, що кожен громадянин має здобувати свободу, можливо, навіть ціною власного життя. То ж не дивно, що в поетичному ідіолекті митця часто зустрічаємо повтор, який іноді то увиразнює, то поглиблює зміст сказаного:

І нудьга ж осінньої негоди!

В сірій мряці серце потопає.

Та **пливуть, пливуть** понурі води,

Брінг пада, Папен уступає.

«І нудьга ж осінньої негоди...»

Повтор дієслова *пливуть* не просто викликає у читача об'єктивне сприймання процесу тривалої, довгочасної дії, а наголошує наплинності подій, політичних зокрема (Брінг, німецький канцлер, пішов у відставку. Його змінив на політичній арені Франц фон Папен, який у червні-листопаді 1932 року очолював уряд Німеччини

і сприяв зміцненню позиції нацистів у країні – Л.М.).

Акцентуючи на одвічній боротьбі Світла і Темряви, Бога і Диявола досить промовистим у плані повтору є вірш «Бог ясний поміж людьми ходить...»:

Бог ясний поміж людьми ходить.

Бог навчає людей роботи:

«Розбудіте, полийте потом,

І уродить земля, уродить».

А **Диявол** його не чує.

Загадався, схилився на ногу:

«Вепр, забитий з лука тугого,

Коло ватри також смакує».

Бог рече: «І буде громада,

Мудрі старці, вочисті свята,

Смирні діти, тихі дівчата,

Любі приятелі-розрада».

А **Диявол**: «Не вірте казці!»

І, надхнений, в болочій тузі:

«Дійсна втіха і справжні друзі –

В небезпеці і у нещасті!»

І на землю одні упали.

І схопились другі на ноги.

Закурились по них дороги...

І сліди всі по них пропали.

Окрім звичайного повтору лексем «Бог» і «Диявол» (виконують архітектонічну функцію), зустрічаємо й синонімічний повтор «в небезпеці і у нещасті». Такого типу повторень (загальнономовних і контекстуальних синонімів) в Олега Ольжича чимало: *Мить – і стрільна твої застогнали, Повили суходіл дими ... Бий їх, **кволих, слабих, нездалих, Остовпилих таких, як ми!*** («Японії»); *Ти ж не **бентежся, не затулою віч, Дивися прямо, гордо і відкрито...*** («Б'є три години на міській вежі...»); *Воно зросло з шукання і розпуки, **Безжурно-мужне, повне буйних сил, Закохане в свої тугії луки І в бронзу власних мускулястих тіл...*** («Воно зросло з шукання і розпуки...»); *І **щоначі за обрієм чорним Стогнуть кроки – залізо і мідь. Смертоносні! Тверді! Непоборні!** Дорогі до безтями! Прийдіть!* («Все бурхливіші крила негоди...»); *І **блакить, і розриви, і дим Сонну землю черкає згори, Смерть черкає крилом голубим...*** *О, ця **смерть, як холодна блакить.*** («Знов вітри над землею, вітри...»); *Для тих, що, нікчемні і **кволі, Заквилять про зламаний цвіт – Неугнутість** нашої волі, І нашої волі **граніт.*** («Городок. 1932»). Зазначимо, що при поясненні текстової модальності важлива функція якраз належить синонімічним повторам, які виконують функцію уточнення. Так, синонімічний повтор дозволяє автору уникати лексичної монотонності, сприяє створенню своєрідної лексико-синтаксичної конструкції, в якій синоніми зливаються в єдиний лексичний комплекс, що сприймається як аналітичне ціле. Особливо яскраві контекстуальні синонімічні повтори, за допомогою яких уточнюється семантика денотата.

Сприяючи відображенню хвилюючих моментів у житті людини, стану збудження, підвищеного реагування на щось, повтор не тільки підкреслює смисловий, а й емоційний момент. Наприклад, повторювані слова створюють почуттєву домінанту нетерплячості (при очікуванні):

І дні, і ночі... (Таж коли, коли?)

Весна. (Остання чи передостання?)

Хіба ж не всі прекрасні ми взяли
Дари дитинства і **дари** кохання?
 Душа рікою вийшла з берегів.
 (Верніть її в джерела воркітливі!)
І небо – синь, і синява – розлив,
І хвилі – каламутні і мінливі.
 Вдивляйся в неозору далечінь...
 (А **серце, серце** – прапором тріпоче!)
 Розкішний вітер чи гостріші очі?
О шал непогамованих хотінь,
О ласка, – путь коротку і квапливу
 Скінчити незмірним пориву!..
 «*І дні, і ночі... (Таж коли, коли?)...*»

Як і в наведеній поезії, повтор у текстах митця демонструє, що морфологічним виразником може бути будь-яка частина мови:

– іменники (**Земля! Земля!** Плодюча, повногруда!.. А **руки, руки** тільки прагнуть знову Допастися до предківського рала. – «Риплять і квілять двоколесі мажі...»; **Небо** – княжі кийвські емалі. **Небо** знову – твердь. – «Давнім трунком, терпкістю Каяли»);

– прикметники (**Золота-золота** борода Підпливає рожевою кров'ю... **Синє** – небо і **синя** – ріка. І удари по ній – кришталеві. – «І блиснули на сонці ножі...»);

– займенники (О, **ця** днина, як п'яне вино!
 О, **ця** смерть, як холодна блакить!- «Знов вітри над землею, вітри...»; О **очі мої** гарячі, уста **мої** сірі, спрагли... – «Пророк»; **Ми** жали хліб. **Ми** вигадали млин. **Ми** знали мідь. **Ми** завжди воювали. – «Археологія»);

– дієслова (І **рветься, рветься** фіртка Квітника зі слідами чобіт. – «Візія»; **Розкрийте** зіниці, **розкрийте** серця, Черпайте криштальне повітря! – «Залізна Держава»; **Милуйтесь!** Беріть! **І будьте, будьте!**.. – «Нащо слова? Ми діло несемо...»);

– прислівники (В млосії тузі до моря розквітлого день **Нижче й нижче** схилятися буде. – «Полінезійці»; Вік героїв величний надходить, **І цюночі** на небі мечі. **І цюночі** за обрієм чорним Стогнуть кроки – залізо і мідь. – «Все бурхливіші крила негоди»; **Давно** ріка вернула в береги. **Давно** нора засипалася в кручі... – «Люкреція»);

– прийменники (**Від** води обважніла зелень, **Від** проміння – брунатне тіло. – «Плем'я»; **На** ясність дум. **На** маєстат чола. **На** стіл просторий і розкриту книгу – «Робітня»);

– сполучники (**Щоб** жовкли жіночі лиця, **Щоб** важчали їх убори. **Щоб** вогні і плідні лона Були, як сакви порожні – «Пророк»);

– частки (**Не** сніється літа дитинні, **Не** маються дні юнацькі. – «Пророк»);

– вигуки (О здорові, бадьорі боги, О співці **Ліади нової!** – «Нова Троя»).

Лексичний повтор представлений повторенням не лише слів, а й словоформ:

Вечір. Я дивлюсь на сині скелі.
 Злотне небо сперлося на скелі.
 Ззаду плещуть вогнища **веселі**.
 Вколо вогнищ друзі, теж **веселі**.
 Гей, чужі нездолані долини!
 В'ється дим і плине в бік долини.
 Так назавтра й ми туди **поплинем**.
 Як ріка нестримана, **поплинем**.
 «Вечір. Я дивлюсь на сині скелі...»
 Відзначимо й те, що повтор відіграє важливу

роль у визначенні опорних слів-концептів, у виокремленні домінантних тематичних полів. Так у поемі «Незаному воякові», ключові лексеми «Держава», «Нація» є мовно-естетичними знаками нашої національної культури. Такий не випадковий добір слів якраз виявляв менталітет митця. Тому й не дивно, що лексема «Держава» свого часу була вилучена німецькою цензурою з твору [8, с. 173].

Матеріал проведеного дослідження засвідчує, що поезія Олега Ольжича насичена повторами різних видів, що базуються на всіх мовних рівнях. Окрім лексичного повтору, зустрічаємо і **фонетичний** (повтор однакових звуків, складів). Звуковий повтор відіграє важливу роль у розкритті логічного, емоційного, волювального смислів висловлюваного і виступає як мовний засіб вираження цілеспрямованої експресії ліричного героя. Він може реалізуватися як експресивний або апелятивний засіб:

1. Ріки знов увійшли в береги,

І у надрах борня заміла.

Молоді, повнокровні боги

Ухопились земного кормила... («Нова Троя»)

2. Дванадцять літ кривавилась земля

І сціпеніла, ствердла на каміння.

І застелило спалені поля

Непокориме покоління.

До перс заклаклих, просячи тепла,

Тулили марно немовлята лица.

Проте їм чорне лоно віддала

Доба жорстока, як вовчиця... («Брати»)

Звертаючись до фоносемантики, можна стверджувати наступне: повторений звук **р** у першому прикладі символізує рух, рішучість (але не трагізм!) при створенні нової Трої. А внаслідок алітерації звуків **л, л'** у другому випадку автор підкреслює почуття холоду, владності та суворості в означуваний період. Тож варто погодитись зі Світланною Єрмоленко, яка зазначає, що «актуалізація звукової і водночас семантичної глибини слова – характерна ознака ідіостилю Ольжича» [2, с. 13].

Як засіб звукової виразності, що конкретизує акустичне сприймання явища або його ознаки, застосовує митець повтор звуконаслідувальних слів. Наприклад, таке слово є частиною складного безсполучникового речення у вірші «Нічний напад (джаз)»:

Гах! Вже чути дим веселих огнищ,

Вже лунають співи очманілі!

В нас криві ножі, блискучі списи,

Білі знаки бойові на тілі...

Гах! Як нагло увірвуться співи,

Як заб'ється бубон з переляку!

В нас криві ножі, блискучі списи,

Білі знаки бойові на тілі.

Синтаксичний повтор у наведеній поезії репрезентує також анафора «**В нас криві ножі, блискучі списи, Білі знаки бойові на тілі**». До речі, анафор (повторів на початку рядка) та епіфор (повторів наприкінці рядка) в досліджуваних творах чимало:

Легко і ясно лежати з пробитими грудьми

В травах поплутаних, в росах на вогкій землі.

Так всевидюче-спокійний мій сон непробудний.

Брови розкинулись вільно на рівнім чолі.

[.....]

Шкуру й волосся нам теж переситила барва.

Риси суворі на видах врізьбили бої. ...

Легко і ясно лежати в поплутаних травах...

Трави і квіти візьмуть собі барви мої («Легко і ясно»).

Похмурий день заचाївся **в тумані**.

Над бродом ржуть, полохаючись, коні.

Мій меч бринить, та чую, що **на грані****Мене не зрадять крицеві долоні**.

[.....]

Хай Анти ждуть за річкою **в тумані**,**Мене не зрадять крицеві долоні**.І тільки образ дорогий **на грані**

Не осинить мої гарячі скроні («Готи»).

Висновки і пропозиції. Отже, різного рівня мовний повтор є семантико-стилістичною домінантою у поезіях Олега Ольжича, і виконує він такі функції: композиційну, номінативно-експресивну та архітектонічну (функцію зв'язку фрагментів тексту в єдине ціле). А це, певним чином, представляє митця не просто як поета-неокласика, а як сповідальника культури сили волі та боротьби.

Список літератури:

1. Бублейник Л. Поетичне слово Олега Ольжича // Культура мови / https://clck.yandex.ru/redirect/*data=ur1%3Dhttp%253A%252F%252Fkulturamovy.univ.kiev.ua%252FKM%252Fpdfs%252FMagazine57-58-
2. Єрмоленко С. Мовотворчість Олега Ольжича // Дивослово. – 1998. – № 10. – С. 10-13.
3. Левицький В. Звуковий символізм: основні поняття, ідеї, результати / В. Левицький // Мовознавство. – 1993. – № 1.
4. Олег Ольжич. Цитаделя духу. – Братислава-Пряшів-Лондон, 1991. – 239 с.
5. Ольжич О. Незнаному воякові. Заповідане живим. – К., 1994 – 432 с.
6. Потебня А. Из записок по русской грамматике. – М., 1968. – Т.3. – 551 с.
7. Синиця І.А. Лексичний повтор як засіб реалізації семантичної зв'язності тексту / І.А. Синиця // Мовознавство. – 1994. – № 2-3. – С. 56-60.
8. Славутич Яр. Розстріляна муза. – К., 1992. – 184 с.
9. Українська мова: Енциклопедія / [редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін.]. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. Бажана, 2004. – 824 с.
10. Марія Пентиліук. Традиційність і новаторство ідіостилу Олега Ольжича / Просвіта Херсонщини. Режим доступу: <http://prosvilib.ipsys.net/vishnik-tavriyskoyi-fundaciyi-vipusk-2/mariya-pentilyuk-tradiciynist-i-novatorstvo-idiostilyu-olega#ixzz3fGu9gJ7q>

Мельник Л.Б.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

ПОВТОРЕНИЕ КАК СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКАЯ ДОМИНАНТА В ТВОРЧЕСТВЕ ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА

Аннотация

В статье проанализировано повторение как стилистическая фигура, которая подчеркивает поэтическую речь Олега Ольжича. Исследование показывает, что поэзия художника насыщена повторением разных видов – лексическим, фонетическим, синтаксическим. Такой многотипное повторение является семантико-стилистической доминантой в произведениях поэта. Соответственно, оно имеет композиционную, номинативно-экспрессивную и архитектурную функции. Это позволяет осмыслить мироощущение Ольжича, в частности государственные идеи, взгляды этого представителя украинской эмиграции.

Ключевые слова: когезия, повтор, эмотивная семантика, семантико-стилистическая доминанта, опорные слова-концепты, доминантные тематические поля, культурно-эстетический знак, идиостиль Ольжича, фоносимволика, звукоподражательные слова, поэт-неоклассик.

Melnyk L.B.

Drohobych State Pedagogical University by Ivan Franko

REPETITION AS THE SEMANTIC AND STYLISTIC DOMINANT IN THE POETRY WORKS OF OLEH OLZHUCH

Summary

The article analyzes the stylistic repetition shape as that caused by O. Olzhych poetic speech. Research shows that the artist's poetry is full of repetitions of various kinds – lexical, phonetic, syntactic. This multi-repeat is as the semantic and stylistic dominant in the works of the poet. Accordingly, it has a composite, nominative-expressive and architectonic features. It helps to understand the attitude of the artist, including public idea of that representative Ukrainian emigration.

Keywords: cohesion, repetition, emotional semantics, semantic and stylistic dominant, basic word-concepts dominant thematic fields of language and aesthetic sign idiostyle Olzhych, fonosymbolika, onomatopoeic words, neoclassicist poet.